

Дещо про гендер

Гендер (від грец. γένος *генос* — «рід»), **гендер** (англ. *gender* — «стать», «рід», «сорт») — у гендерних дослідженнях соціальна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка», психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків, цілісна психічна репрезентація статі, сповнена динамічних глибинних, пізнавальних та поведінкових понять жіночого та чоловічого, здобутих індивідом внаслідок набуття індивідуального гендерного досвіду. Тобто гендер — це соціальний конструкт, який визначає *соціальну* стать людини.

Відповідно до позиції українських науковиць, описаної в їх навчальному посібнику, гендер конструюється соціально та зумовлений культурою суспільства в конкретний історичний період, тобто гендерні відмінності не закладені природою, а формуються у процесі гендерної соціалізації — усвідомлення ролей чоловіків і жінок, яке тягнеться від перших днів народження до статевозрілого віку, і меншою мірою — пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність. Розуміння відмінностей між статями формується починаючи приблизно з дворічного віку.

При збігу біологічних статево-рольових стереотипів із гендером статево-рольова поведінка може бути схарактеризована як нормативна; за відсутності такого збігу є підстави вести мову про гендерні інверсії. На думку гендерних і феміністичних дослідників, на відміну від біологічної статі, гендер виступає набором соціально рольових самоідентифікацій (самовизначень), які можуть збігатися з суто біологічними особливостями або суперечити їм. Українські джерела підкреслюють, що на відміну від статі, гендер стосується не суто фізіологічних властивостей, за якими різняться чоловіки та жінки, а соціально сформованих рис, притаманних «жіночності» (*femininity*) та «маскулінності» (*masculinity*).

Походження терміну. До 1960-х рр. психічні або поведінкові властивості, котрі ймовірно відрізняють чоловіків від жінок, називали статевими властивостями або відмінностями. У сучасному розумінні термін «гендер» ввів у науковий обіг американський психоаналітик Роберт Столлер (Robert Stoller) наприкінці 1960-х років: він запропонував використовувати для позначення соціальних і культурних аспектів статі поняття «гендер» (англійською gender — рід), яке до того використовувалося тільки в біологічному та фізичному значенні для позначення роду, а після запропонованого відділилося до значення соціального та культурного.

Поняття увійшло до судового ужитку завдяки відомій судді Верховного Суду США Рут Гінзбург. За порадою свого секретаря вона почала використовувати «гендер» замість слова sex (тобто «біологічна стать»), щоб це не збивало з пантелику учасників судового процесу:

Відмінність понять «гендер» та «стать». Поняття «гендер» і «стать» не є тотожними, оскільки гендер не обов'язково збігається з біологічною статтю, зі статтю виховання або з паспортною статтю, тому у гендерних дослідженнях використовується розуміння гендеру у широкому сенсі.

У психології та сексології під поняттям «гендер» розуміється сукупність стандартів і сценаріїв поведінки, котрі суспільство визначає як «жіночі» і «чоловічі», котрі виражаються у двох головних категоріях — маскуліність і фемінність. Вони, своєю чергою, оприявнюються у стилі одягу, способах ходіння та говоріння, у манерах, захопленнях та інших способах поведіння. Всесвітня організація охорони здоров'я використовує термін «гендер» для визначення «соціально обумовлених ролей, моделей поведінки, діяльності, а також атрибутів, які дане товариство вважає необхідними для чоловіків і жінок».

На біологічні відмінності чоловіків та жінок накладаються соціальні чинники, і залежно від того, якою мірою тлумачиться роль біологічних та соціальних чинників у розділенні гендеру, сформульовано два основних підходи.

Підходи до розуміння гендеру

- **статеворольовий підхід** зводить гендер до одного з його соціально-психологічних проявів — гендерних стереотипів (схем сприйняття), таке тлумачення відповідає історично вихідному розумінню гендеру як соціальної надбудови над біологічною статтю;
- **соціально-конструктивістський підхід** розглядає відносини між чоловіком та жінкою перш за все як соціокультурно сконструйовані, акцент при цьому робиться на владних відносинах між чоловіком та жінкою, тоді час як біологічні відмінності вважаються другорядними. Гендерні відносини побудовані на домінуванні й підпорядкуванні, паритеті й нерівності, внутрішньогруповому фаворитизмі та міжгруповій дискримінації (сексизмі). Вони створюють нерівність соціальних можливостей чоловіків та жінок, владну асиметрію, яка підкреслюється різницею у гендерно-специфічних моделях спілкування. Визнання гендерних відмінностей «об'єктивною даністю» біологічної статі, нівелювання їх соціальної природи маскує дискримінацію.

Дійсно, біологічні підходи, і меншою мірою — етноцентричні та теологічні гендерні моделі досить часто використовуються для виправдання соціальних забобонів і несправедливостей. Гендерні відмінності ніколи не повинні використовуватися для виправдання гендерної нерівності, проте заперечувати, що ці відмінності існують або що вони не можуть вивчатися, може мати негативні наслідки для суспільства.

На сьогодні склалися 4 основні теоретико-методологічні підходи до тлумачення гендеру (за М. С. Боровцовою):

- **гендер як соціальний феномен**, тобто як дійсність міжстатевих стосунків, виражена у міжособистісних, соціально-економічних, правових, політичних відносинах (Н. Абубікірова, Т. Бендас, Д. Воронцов, Н.

Городнова, Н. Лавриненко, О. Лосєва, Т. Мельник, Р. Петрова, Р. Столер та ін.);

- **гендер як культурний феномен**, тобто як уявне, символічне, фантазматичне уявлення про дійсність міжстатевих стосунків, висловлене у дискурсах літературного, зображального, кінематографічного мистецтва, ЗМІ та реклами, імперативах гендерної ідеології (Сандра Бем, В. Брайсон, Б. Елліот, Д. Коновалов, В. Менжулін, К. Трофимова, Рон Габбард, Ю. Шабаліна та ін.);
- **гендер як когнітивний феномен**, тобто як те, що мислиться про чоловіків та жінок (гендерні стереотипи), і те, відносно чого мислиться про себе як про чоловіка чи про жінку (**гендерна ідентичність**) (В. Кириченко, Д. Маєрс, О. Містрюкова, Н. Приходькіна та ін.);
- **гендер як особистісний дискурс**, тобто як засіб означення статі, її висловлення, вираження, поведінкового здійснення (гендерна ідентичність) (К. Вест, Д. Зіммерман, Ю. Маслова, Н. Чодороу та ін.).

Одним з соціальних, а отже і риторичних явищ, що представляють особливий інтерес для феміністичної риторики, є формування гендерного підходу. «Феміністичні критики вивчають як концепція мужності та жіночності була створена, і прагнуть, аби ці закоренілі гендерні конструкції були змінені» — каже Соня К. Фосс, позаяк вони мають тенденцію заглушувати голос жінок або принижувати їх іншим чином. Також Фосс стверджує, що «феміністична риторика активістська — вона проводиться не тільки стосовно жінок, але і для жінок, вона спрямована на поліпшення життя жінок».

Джулія Т. Вуд вказала на доволі риторичний характер гендерного конструкта, зазначивши, що «соціальні погляди на гендер передаються через спілкування з батьками, однолітками та вчителями». Вуд також заявляє, що поняття мужності й жіночності є риторичними та, що вони побудовані шляхом переконливої комунікації. «Наприклад, на початку 19 ст. мужність все ще була еквівалентом фізичної сили, але сьогодні мужність є символом

економічної моці, влади та успіху». Чим пояснюються такі зміни? «Вони не відбуваються просто так, а виростають з риторичних рухів, які змінюють культурні уявлення про гендер і разом з цим про права, привілеї та позиції жінок і чоловіків у суспільстві». Таким чином, Вуд робить висновок, що «будь-які зусилля, спрямовані на розуміння взаємозв'язку між гендером, комунікацією та культурою, повинні охоплювати й усвідомлення того, як риторичні рухи формують соціальні поняття у чоловіків та жінок».

Термін «гендерні аспекти» належить до категорії соціальних понять, пов'язаних з існуванням як чоловіків, так і жінок, й охоплює питання, що стосуються самобутності, очікувань, поведінки та владних відносин, що впливають з характеру взаємодії в соціальній сфері. В основі гендерних аспектів лежать соціальні відносини і їх не можна розглядати, як поняття, яке залишається постійним і незмінним у часі та просторі, що обумовлює його відмінність від поняття «статі», пов'язаного з біологічними особливостями жінок і чоловіків.

Гендерні питання й риторика стосуються як теорії, так і історії риторики. Розвиток і проведення гендерних досліджень поставило під сумнів можливість обговорення мови в універсальному сенсі, і це питання стосується соціальних аспектів мови, з яким традиційно асоціюється риторика.

Таким чином, гендерна історія — це риторична історія, яку необхідно вивчати на словах. Однак, можливо, необхідні нові методи риторичної критики та історії, аби надати належне значення цим дослідженням гендерної проблематики. Феміністичні критики протягом останніх двадцяти років ставили під сумнів стандартну, домінуючу роль чоловіків у історії риторики. У 1979 році, наприклад, Саллі Міллер Гірхарт стверджувала, що історія риторичної теорії є насправді історією чоловічої риторичної теорії та практики, відповідно практично не розкриваючи жіночого розуміння речей, практики критичного мислення й переконання.

Маскулінність і фемінність

Маскулінність (чоловічість) і фемінність (жіночість) — дві основні категорії гендерних досліджень, які узагальнюють нормативні уявлення та установки про те, якими «мають бути» і чим «повинні займатися» чоловіки та жінки у даному суспільстві й у дану епоху, а також виражають гендерну ідентичність людини.

Маскулінність і фемінність є соціальними, а не біологічними категоріями, котрі показують, якою люди певної культури уявляють стать: особистісні характеристики, зовнішність, поведінку, одяг, захоплення, інтереси, професійні заняття, освітні спеціальності, сексуальні та взаємостосунки чоловіків і жінок.

Існує велике різноманіття традиційних моделей маскулінності та фемінності, котрі залежать від етнічних та релігійно-філософських позицій, однак абсолютна більшість з них базуються на сексистській опозиції: суб'єкт — об'єкт, сила — слабкість, активність — пасивність, жорсткість — м'якість.

Стереотипні і справжні риси чоловіків та жінок

Тлумачення фемінності-маскулінності як дихотомічної опозиції розкритиковано науковими дослідженнями у 70–80-ті рр., які показали, що стереотипні уявлення про риси маскулінності і фемінності у суспільствах починаючи з кін. ХІХ ст. все більше відрізняються від реальних рис чоловіків та жінок, які простежуються завдяки науковим дослідженням. На це вплинули, зокрема, процес гендерної конвергенції та сексуальна революція.

Проте гендерні стереотипи і досі відіграють вагомий роль у процесі первинної соціалізації особистості у сім'ї та школі, а реальне життя, поширювані ЗМІ моделі поведінки, мода, субкультури, кроскультурні впливи їх посилюють.

Так, **стереотипи приписують жінкам:** нейтралітет, пасивність, емоційність, схильність до кооперації, орієнтацію на людей. Вважається, що жінки найбільше цінують людей, спілкування і взаємодопомогу. До **споконвічно «чоловічих» якостей** відносять агресивність, прагнення до уваги, вразливість, змагальність, інструментальність (орієнтацію на речі). У

сфері цінностей вважається, що чоловіки прагнуть до влади, цінують компетентність, майстерність і досягнення.

Соціологічні опитування, проведені у 70-ті рр. в американському суспільстві, показали, що:

- фемінними якостями вважалися — життєрадісна, скромна, ласка на лестощі, віддана, жіночна, вміє співчувати, турботлива, здатна розуміти інших, здатна до співпереживання, здатна втішити, що говорить тихим голосом, тепла (сердечна), довірлива, інфантильна, не любить лайки, любить дітей, спокійна;
- маскулінними якостями були визнані такі — вірить у себе, схильний захищати свої погляди, незалежний, спортивний, напористий, аналітичний, прагне до лідерства, схильний до ризику, швидко приймає рішення, покладається тільки на себе (самодостатній), мужній, має власну позицію, агресивний, схильний вести за собою, індивідуаліст, змагальний, амбіційний (честолюбний).

Після дослідження наявності цих якостей було проведено серед американського студентства з'ясувалося, що, наприклад, від 34 до 44 % студентів показали високі бали як з маскулінних, так і з фемінних якостей. Серед студенток одночасно високомаскулінних і високофемінних особистостей виявилось від 27 до 38 %.

На підставі цієї ідеї було визначено **чотири статево-рольових типи**:

- маскулінний — високі показники маскулінності й низькі — фемінності;
- фемінний — високі показники фемінності й низькі — маскулінності;
- андрогінний — високі показники як маскулінності, так і фемінності;
- недиференційований (незрілий) — низькі показники й маскулінності, і фемінності.

На підставі подальших досліджень соціології проявів маскулінності та фемінності розробляються різні моделі гендерного континууму.

Походження маскулінності та фемінності

На походження маскулінності та фемінності маються принаймні чотири точки зору.

- **Біологічний детермінізм** виводить поведінкові й психологічні відмінності чоловіків і жінок з їх статі. Це теорії біологічного диморфізму, що вказують на існування докорінних відмінностей між самцями і самками біологічних видів (насамперед, приматів).
- **Психоаналітична модель** вважає відмінності чоловічого та жіночого характерів неминучим наслідком особливостей становлення статевої ідентичності дитини у процесі взаємодії з батьками (насамперед, з матір'ю).
- **Соціально-психологічні моделі** вважають маскулінність і фемінність похідною від наявних у суспільстві гендерних ролей, норм та стереотипів, що детерміновані насамперед соціокультурно і насаджуються людині у процесі гендерної соціалізації.
- **Постмодерністська точка зору** наголошує на тому, що маскулінність та фемінність є окремими параметрами кожної особистості, а не бінарними опозиціями, та діють у контексті расових, класових, етнічних та інших відмінностей. Постмодерністи висувають тезу про існування множинних маскулінностей, що конструюються і репрезентуються виключно у конкретному культурному контексті.

У межах двох останніх підходів маскулінність (як і фемінність) більше не вважають єдиною і постійною величиною, розглядаючи її як рухливу та мінливу множину.

1. Гендерна ідентичність — усвідомлення особистістю себе як представника чи представниці статі, гендеру, відчуття свого жіночого, чоловічого або андрогінного тіла, усвідомлення своєї приналежності до чоловічої, жіночої або якоїсь іншої статі у соціальному

контексті. Гендерна ідентичність не є автоматичною надбудовою над біологічною статтю, вона поетапно формується в особистості у ході виховання та соціалізації.

Одним із основоположників теорії гендерної ідентичності був сексолог Джон Вільям Мані, який здобув популярність своєю поведінкою по відношенню до вразливих пацієнтів. Мані ввів терміни «гендерна ідентичність», «гендерна роль» і «сексуальна орієнтація» та поширив термін «парафілія».

Потрібно розрізняти ідентичність гендерну та статеву. Людина може володіти чітко визначеною статевою ідентичністю та водночас мати труднощі із гендерною ідентичністю, переживати невідповідність ідеалам, стандартам, нормам «чоловічої» чи «жіночої» поведінки. Гендерна ідентичність залежить здебільшого від соціальних чинників, а не від біологічної природи людини. Для зрілої особистості гендер стає заміною статі.

Гендерна ідентичність — поняття ширше, ніж статоворольова ідентичність, оскільки гендер включає в себе не тільки рольовий аспект, а й, наприклад, образ людини в цілому (зачіску, одяг, охайність і т. д.). Поняття «гендерна ідентичність» не рівноцінне й поняттю «сексуальна ідентичність». Сексуальна ідентичність стосується особливостей самосприйняття і уявлень людини про себе в контексті сексуальної поведінки.

Існує кілька теорій про те, як і коли формується гендерна ідентичність. Однак, вивчення цього процесу є складним, оскільки діти не можуть виражати себе через мову, тому дослідники роблять припущення з непрямих доказів.

Джон Грін припустив, що діти мають свідомість. Він вважає доречним визнавати певну важливість статі від 18 місяців до двох років; Лоуренс Кольберг стверджує, що гендерна ідентичність не формується до трьох років. Загально визнано, що основа гендерної ідентичності формується у віці трьох років. На етапі діти можуть твердо заявити про свою стать і, як правило,

вибирають заняття та іграшки, які вважаються доцільними для їхньої статі (наприклад, ляльки та живопис для дівчат, чи інструменти для хлопчиків), хоча діти ще не повністю розуміють наслідки статі. Після трирічного віку основу гендерної ідентичності надзвичайно важко змінити, і спроби перепризначення її можуть призвести до гендерної дисфорії. Уточнення гендерної ідентичності триває від 4 до 6 років, і продовжується у молодому віці.

2. Гендерна варіативність, гендерна неконформність — це поведінка або гендерне вираження людини, що не відповідає гендерним нормам: маскулітним або фемітним. Людей, що представляють гендерну варіативність, називають **гендерно-варіативними, гендерно-неконформними, гендерно-різноманітними, гендерно-атиповими** або **гендер-квірами** (з англ. інакшість), так само їх можуть називати трансгендерними чи конкретним варіантом їхньої гендерної ідентичності.

Трансгендерні люди можуть сприйматися або сприймати себе як гендерно-неконформні до переходу (зміни статі), але після трансформації можуть сприйматися як такі, що відповідають гендерним нормам. Інтерсексуальні люди теж можуть проявляти гендерну варіативність. Термін гендерна варіативність використовується у психології та психіатрії, антропології, гендерних дослідженнях, а також у правозахисті

Він охоплює широкий спектр понять, таких як транссексуальність, буч і фем, дрег-квін, томбой, травесті, гіджра тощо.

Термін «трансгендерність» має вужче значення і дещо інше забарвлення, що включає ідентифікацію, яка відрізняється від гендеру при народженні. Не всі гендерно-варіативні люди ідентифікують себе з трансгендерами, як і трансгендерні не ідентифікують себе з гендерно-варіативними — багато хто визначають себе як чоловік або жінка.

Гендерна ідентичність — це внутрішнє почуття власної статі; у той час як більшість людей мають гендерну ідентичність хлопчика/чоловіка або

дівчини/жінки, гендерна ідентичність для частини людей є більш складною, ніж два варіанти. Зовнішній вираз гендерної ідентичності (гендерний дисплей), можливий, відповідно, крім «чоловічого» та «жіночого», через гендерно-варіативну презентацію або поведінку.

— Дитячою гендерною варіативністю називають гендерну неконформність у дітей до пубертатного віку. Зокрема, гендерно-варіативні діти можуть висловлювати бажання носити одяг протилежної статі, відмовлятися від діяльності, яка вважається типовою або підходящою для їх біологічної статі, й прагнуть заводити друзів чи подруг протилежної статі. Велика кількість дітей в той чи інший момент може демонструвати «крос-гендерну» поведінку. Таке «порушення гендерної ідентичності» діагностується, коли присутні чотири (або більше) ознак:

- дитина багаторазово заявляє про (чи наполягає на) власну приналежність до протилежної статі;
- діти обирають одягатися в одяг або симулювати стиль одягу, стереотипний для протилежної;
- у рольових іграх та фантазіях сильна і стійка перевага ролей, властивих протилежній статі;
- сильне бажання брати участь в іграх і заняттях, типових для протилежної статі;
- дитина помітно частіше воліє гратися з дітьми протилежної статі.

За деякими дослідженнями, багато хто з гомосексуальних і бісексуальних людей в дитинстві були гендерно-неконформними. При цьому багато вчених вказують, що з цього неможливо зробити висновок про те, що гендерна неконформність в дитячому віці безпосередньо пов'язана з формуванням гомосексуальної або бісексуальної орієнтації, оскільки дорослі можуть по-іншому пояснювати свої спогади, тим самим знаходячи корені власної ідентичності. Так, гетеросексуальні чоловіки схильні применшувати свою гендерну неконформність в дитинстві,

інтерпретуючи свою дитячу поведінку як прояви чутливості або художніх здібностей. Нещодавнє дослідження виявило, що як гетеро-, так і гомосексуальні люди, що не виражали свої гендерні ролі у суспільстві, частіше відчувають фізичний, статевий і психологічний тиск.

Деякі гендерно-неконформні діти також проявляють гендерну дисфорію — стрес від неспівпадіння свого самовідчуття з приписаною статтю. На думку сучасних вчених, важлива задача для батьків й психологів при роботі з гендерно-варіативними дітьми, які відчувають гендерну дисфорію — створення максимально комфортних і безпечних умов, в яких вони зможуть вивчити свою ідентичність і знайти підходящі форми гендерного самовираження. У деяких дітей і підлітків гендерна дисфорія з часом може зникнути, а в інших зберігається і в старшому віці. У цьому випадку підліток може потребувати зміни статі.

— Нетипова гендерна роль — це гендерна роль, яка включає гендерно-типовані види поведінки, які не пов'язані з культурною нормою. Гендерні стереотипи є соціально визначеною моделлю, яка містить культурні переконання про те, якими повинні бути гендерні ролі. Тобто те, чого суспільство очікує від жінки чи чоловіка: як виглядати, як поводитися та як думати. Гендерні стереотипи досить часто базується на гендерних нормах. Прикладами таких ролей є:

- Домогосподар (Stay-at-home dad, househusband) — це чоловіки, які залишаються вдома і доглядають за будинком і дітьми, поки їх партнерка заробляє гроші. За словами Сема Робертса з New York Times, в 1970 4 % американських чоловіків заробляли менше за своїх дружин. Національне громадське радіо повідомило, що до 2015 року цей відсоток зріс до 38 % [13].
- Метросексуал
- Андрогін

- Кросдресер(-ка) (Crossdresser) — це людина, яка одягається в одяг і наближається до зовнішнього вигляду людей протилежної статі, публічно або тільки наодинці, не проголошуючи себе людиною іншої статі. Кросдресери(-ки) можуть бути як цисгендерними, так і трансгендерними.
- Гіджра (Hijra) — каста в Індії, куди належать люди (іноді кастровані), чия анатомія в більшості випадків ідентифікована як чоловіча (рідше жіноча або інтерсексуальна), але чия гендерна ідентичність не є ні чоловічою, ні жіночою, чия гендерна роль включає носіння одягу протилежної статі.

— Серед дорослих носіння жіночого одягу чоловіками часто соціально-стигматизоване і фетишизоване, або вважається сексуально ненормальним. Проте кросдресинг може бути формою гендерного вираження і не обов'язково пов'язаний з еротичною діяльністю, а також не свідчить про сексуальну орієнтацію. Інші гендерно неконформні чоловіки вважають за краще просто модифікувати та стилізувати чоловічий одяг як вираз свого інтересу до зовнішнього вигляду та моди.

— Гендерно-позитивна практика визнає та підтримує унікальну гендерну самоідентифікацію та вираження людини. Гендерно-позитивна практика все ширше застосовується в психічному та фізичному полі у відповідь на дослідження, які показують, що клінічна практика примусу людей приймати певну гендерну ідентичність може призводити до психологічної шкоди.

У 2015 році Американська психологічна асоціація опублікувала рекомендації щодо гендерно-позитивної практики для персоналу клінік, що працює з трансгендерними та гендерно-нетиповими людьми. Попередні дослідження щодо гендерно-позитивних практик у медичних та психологічних установах показали насамперед позитивні результати лікування. Оскільки ці практики стають використовуватися ширше, необхідні дослідження з більшими вибірками та тривалістю, щоб продовжувати оцінювати цю практику.

Дослідження показали, що молодь, яка отримує підтримку з боку батьків, має краще психічне здоров'я, ніж їхні однолітки, які цього не мають. Гендерно-позитивна практика підкреслює гендерне здоров'я. Гендерне здоров'я — це здатність людини ідентифікувати та висловлювати гендер(и), в яких вона відчуває себе найбільш комфортно, не боячись відхилень. Гендерно-позитивну практику формують наступні припущення:

- гендерна дисперсія не є психологічним розладом або психічним захворюванням;
- зовнішні вирази гендеру відрізняються в різних культурах;
- вирази гендеру різноманітні і не можуть бути бінарними;
- гендерний розвиток залежить від біологічних і культурних факторів;
- якщо виникає патологія, то частіше це відбувається через культурні реакції, а не особистісні особливості.

Поняття гендерної рівності означає, що всі люди мають свободу вибору для розвитку своїх особистих здібностей без обмежень, пов'язаних з гендерними ролями і стереотипами.

Гендерна рівність виключає подвійні стандарти щодо чоловіків і жінок, тобто різне ставлення до людей в залежності від їх статі та гендерної ідентичності.

Гендерна рівність не скасовує статевих і гендерних відмінностей, але дозволяє кожній людині знайти свій спосіб самореалізації, визначити свій життєвий вибір незалежно від звичних гендерних стереотипів.